

Başlık/ Title: Ömer Seyfettin'in Trajedisi ve Hikâyelerinde 'Trajik Olan'

Yazar/ Author

Süheyla YÜKSEL

ORCID ID

0000-0001-7513-9179

Bu makaleye atıf için: Süheyla Yüksel, "Ömer Seyfettin'in Trajedisi ve Hikâyelerinde 'Trajik Olan'", *KARE*, no. 11 (2021): 1-14.

To cite this article: Süheyla Yüksel, "The Tragedy of Ömer Seyfettin and 'The Tragic Thing/One' In His Stories", *KARE*, no. 11 (2021): 1-14.

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 4 Eylül / Sept. 2020

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 23 Haziran / June 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20 Temmuz / July 2021

Web Sitesi: <https://karedergi.erciyes.edu.tr/>

Makale göndermek için / Submit an Article: <http://dergipark.gov.tr/kare>

Uluslararası İndeksler/International Indexes

INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L

DRJI

EuroPub

MLA
International
Bibliography

Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List 2018 Kabul Tarihi /Acceptance Date: 11 Dec 2019

MLA International Bibliography: Kabul Tarihi /Acceptance Date : 28 Oct 2019

DRJI Directory of Research Journals Indexing: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 14 Oct 2019

EuroPub Database: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 26 Nov 2019

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Yazar: Süheyla YÜKSEL*

ÖMER SEYFETTİN'İN TRAJEDİSİ VE HİKÂYELERİNDE 'TRAJİK OLAN'

Özet: Anlatım esasına bağlı eser incelemelerinin meselelerinden olan 'trajik' kavramının çerçevesi, Aristoteles'in Poetika'sında çizilmiş ve genellikle o kitaptaki bilgiler etrafında düşünülmüş, yorumlanmıştır. 'Trajik olan'; trajik hata', 'trajik çatışma', 'trajik keder', 'trajik bilgi' gibi kavramları içerir. Trajik olan bu anlamıyla Ömer Seyfettin'in millî bilinç vermeyi hedeflediği hikâyelerinde görülmektedir. Makalenin birinci kısmında yazarın "Ferman" ve "Primo Türk Çocuğu Nasıl Doğdu? Nasıl Öldü?" hikâyeleri; trajik hata', 'trajik çatışma', 'trajik keder', 'trajik bilgi' kavramları etrafında değerlendirilmiştir. 'Trajik olan', bünyesinde değerler çatışmasını barındırmaktadır. Bir çatışmanın trajik olabilmesi için, çatışan değerlerin her ikisinin de 'pozitif/yüksek' değerler olması gerekmektedir. Ömer Seyfettin'in trajik kahramanlarından birisinin tercih ettiği yüksek değer, devletin bekası diğerininki ise ve Türk kimliği olmuştur. Bu tercihler; yazarın düşünce dünyasını yansıtır. Trajik kelimesi sözlükteki 'çok acıklı' anlamıyla günlük hayatta sıkça kullanılmaktadır. Ömer Seyfettin'in meslek, edebiyat, aile hayatına bakıldığında kelimenin bu manasıyla örtüşen birçok olay görmek mümkündür. Ömer Seyfettin'in otuz altı yıllık kısa ömrünü geçirdiği dönemin trajik olayların yaşanmasına elverişli; kargaşa, bilinmezlik, entrikalarla dolu siyasi, ekonomik, askerî ve sosyal ortamı, Ömer Seyfettin'in trajedilerine de zemin hazırlamıştır. Ayrıca yazarın özellikle çocukluk hatıralarından hareketle kaleme aldığı hikâyeleri trajik kelimesinin 'çok acıklı' anlamını karşılayan anlatımlarla doludur. "Ant" ve "Kaşağı" bu konuda hemen akla gelen ilk iki hikâyedir. Makalenin ikinci bölümünde, trajik kelimesinin 'çok acıklı' anlamı çerçevesinde Ömer Seyfettin'in hayatından kesitler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ömer Seyfettin, Trajik Hata, Trajik Çatışma, Trajik Keder, Trajik Bilgi

THE TRAGEDY OF ÖMER SEYFETTİN AND "THE TRAGIC THING/ONE" IN HIS STORIES

Abstract: The framework of the concept of "tragic", which is one of the issues of narrated reviews, was drawn in Aristotle's Poetic and was generally interpreted based on the information in that book. The tragic thing; includes concept such as "tragicerror", "tragicconflict", "tragicgrief" and "tragicknowledge". 'The tragicthing'; in this sense, it is seen in the stories that Ömer Seyfettin aimed to give national consciousness. In the first chapter, the stories named "Ferman" and "Primo Türk Çocuğu Nasıl Doğdu? Nasıl Öldü?" were reviewed based on th e concepts of "tragicerror", "tragicconflict", "tragicgrief" and "tragicknowledge". "The tragicthing" includes conflict of values with in itself. For the conflict to be tragic, both conflicting values must be "positive/high" values. The high values preferred by the tragic characters of Ömer Seyfettin were the survival of the state and Turkish identity. These preferences reflect the author's world of thought. The concept of "tragic" is commonly used in daily life with its lexical meaning of "very touching". It is possible to see numerous events that correspond to this meaning of the word considering the professional, literature, and family life of Ömer Seyfettin which spent his short thirty six years. The political, economic, military, and social environment of that time enabling the occurrence of tragic events laid the ground for Ömer Seyfettin's tragedies. The stories which are based on Ömer Seyfettin's memories from his childhood have parts meets the definition of "very touching". "Ant" and "Kaşağı" are th two stories which are that come to mind at the first place. In these condchapter of the article, sections from Ömer Seyfettin's life were given within the frame work of the word of tragic meaning "very touching".

Keywords: Ömer Seyfettin, Tragic error, Tragic Conflict, Tragic Grief, Tragic Information

* Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi/SİVAS, email: syuksel@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7513-9179

Giriş

Tahkiyeli metin ve özellikle eserin şahıs kadrosu incelemelerinin meselelerinden olan 'trajik' kavramının sınırları, Aristoteles'in *Poetika*'sında çizilmiş ve genellikle o sınırlar çerçevesinde yorumlanmıştır. "Trajik olan genelde insanlar değil, olaylardır."¹Antik Yunan'dan beri kuramcılar trajik kavramını "yazgı kavramıyla, trajik suç kavramıyla üst bir istence aykırı düşüp bunun sonucuna katlanma anlayışıyla bağlaştırmışlardır."² 'Trajik olan'ı; bazen kahramanın hatası, bazen öğrendiği trajik bilgi, bazen iradesi dışında gelişen olaylar, bazen verdiği kararlar belirler. Bununla birlikte, 'trajik olan'ı yaşayan yine insandır, dolayısıyla bu kavramın yorumu mutlaka insan merkeze alınarak yapılır ve bunun sonucu olarak 'trajik kahraman'lardan söz etmek kaçınılmaz olur.

Trajik kahraman, trajik hatayı işleyen kişidir. Trajik hata, kahramanın iradesi dışında gerçekleşir, ondan kaçış yoktur. Antik Yunan'ın Oedipus'u; bu hatadan kaçmak için, yurdunu, gerçek anne ve babası zannettiği Polybus ile annesi Periboea'yı terk eder. Aslında o, gerçek babasını (Thebai kralı Laios) öldürüp, gerçek annesiyle (Jocaste) evlenerek gerçek ülkesini felakete sürükleyecek bir yolculuğa çıkmıştır.³ Sonunda kehanet gerçekleşir, Oedipus trajik hatayı işler. Ülkesinin başına gelenlerin sorumlusunun kendisi olduğunu anladığı, başka bir ifadeyle trajik bilgiyi öğrendiği zaman, trajik düşüşü yaşar. Oedipus'un gerçekten suçlu olup olmadığı kesin cevabı olmayan bir sorudur.

'Trajik olan', "olaylarda, yazgılarda, karakterlerde ve benzerlerinde algılayıp gözlemediğimiz ve onların gerçekten de içinde var olan bir özellik"⁴tir ve Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde 'trajik olan'ın farklı görünümünü bulmak mümkündür.

Tosun Bey'in Trajik Hatası ve Trajik Keder

"Ferman", Tosun Bey'in ölümle neticelenen macerasının anlatıldığı bir kahramanlık hikâyesidir. Pospelov, milletlerin tarihlerindeki somut koşullarla bağlantılı gördüğü kahramanlığın içeriğini askerî, siyasal,

¹ Terry Eagleton, *Tatlı Şiddet Trajik Kavramı*, çev. Kutlu Tunca, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012, s. 116.

² Gennadiy Pospelov, *Edebiyat Bilimi*, çev. Yılmaz Onay, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2005, s. 149.

³ Otto Rank, *Kahramanın Doğuş Miti (Mitolojinin Psikolojik Yorumu)*, çev. Gökçe Yavaş, İstanbul: Pinhan Yayınları, 2016, s. 27.

⁴ Max Scheler, "Trajik Görüngüsü Üzerine", *Cogito*, 54/Bahar (2008), s. 237.

toplumsal, kültürel çok geniş bir yelpazede mücadele etmek olarak belirler⁵. “Ferman”ın yiğit, gözü pek, cesur, kısacası “tek başına yaptığı şeyler dillerde destan”⁶ Tosun Bey’ini herhangi bir kahramandan ayıran şeyler, aynı zamanda onu trajik bir kahraman yapar. “Trajik kahramanlar, kendi insani tabiatlarındaki en üst noktadadırlar.”⁷

Hikâyeye ‘trajik olan’ dikkatiyle bakınca aslında yazarın aktüel zamandan ayrılarak Tosun Bey’i tanıttığı kısmın son cümlesinde, “haksız yere kafası kesilmiş bir beyin oğlu idi”⁸ bilgisini vererek okuyucuya hikâyenin trajik sonuna dair ipucu verdiği görülmektedir.

Tosun Bey’i trajik kahraman yapan tabii ki sadece bu değildir. Tosun Bey, padişahın otağının kurulmadığını öğrenince, “İki konak arasında bir otağa sahip olamayan adam koca devleti nasıl idare eder?”⁹ demiş ve ölüm fermanının çıkmasına sebep olan trajik hatayı işlemiştir. “Tosun Bey, cesur adamlara mahsus o müteceviz pervasızlıkla”¹⁰ ağzına geleni söylemiş ve bu soruyu sormuştur. Aslında kendisi bunu bir suç olarak görmez, nitekim göğsünde taşıdığı kâğıdın kendi ölüm fermanı olduğunu anladığı zaman da aklına söyledikleri gelmemiş; fermandaki, “devletimize muzır olan vücudu” ifadesi gözüne ilişince kendisine “Ama niçin?”¹¹ sorusunu sormuş ve bu soruyu birkaç kez tekrarlamış ve cevabını bulamamıştır. Fakat sorunun cevabı kendisindedir. Çünkü “Tosun Bey temelinde yiğitliğin, sadakat ve yüksek hizmet duygusunun geçer akçe olduğu değerler içerisinde ‘Tosun Bey’ olmuştur. ... Tosun Bey’i var eden kutsal ile ölümüne sebebiyet veren kutsal değer aynıdır.”¹²

“Ferman”da ‘trajik olan’ın en fazla görünür olduğu eylem ve düşünceler ‘ferman’ın Tosun Bey tarafından okunduğu kısımdır.

Tosun Bey, mola verdiği bir çiftlikte bir süre uyuyamaz, tam dalacağı sırada sıçrar, göğsündeki fermanın ateş alıp yandığı hissine kapılır. Fakat bunun tuhaf bir rüya olduğuna karar verir, tekrar uykuya dalar, rüyasında fermanın eriyerek kan olduğunu görür, uyanır, fermana tekrar bakar. “...

⁵ Pospelov, *Edebiyat Bilimi*, s. 139.

⁶ Ömer Seyfettin, “Ferman”, *Ömer Seyfettin Hikâyeler 1*, haz. Hülya Argunşah, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 518.

⁷ Northrop Frye, *Eleştirinin Anatomisi Dört Deneme*, çev. Hande Koçak, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015, s. 243.

⁸ Ömer Seyfettin, “Ferman”, s. 519.

⁹ Ömer Seyfettin, “Ferman”, s. 521.

¹⁰ Ömer Seyfettin, “Ferman”, s. 521.

¹¹ Ömer Seyfettin, “Ferman”, s. 525.

¹² Ali İhsan Kolcu, “Kader Sarmalında Yerli Bir Oidipus ya da Ömer Seyfettin’in Ferman Öyküsü”, *Ömer Seyfettin’i Yeniden Okumak*, haz. Hülya Argunşah Ayşe Demir, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 2006, s. 134.

terden, yağmurdan ve hareketten"¹³ fermanı kapatan mum mühür yerinden oynamıştır. Fermanı tekrar yerine bırakmak ister, göğsünün görünmez bir cendere ile sıkıldığını hisseder, boğazı tıkanır ve sonunda fermanı açar ve "... İşbu emr-i şerifimizin hâmilî devletimize vücudu muzır olan Tosun Bey kulumun da heman vürûdunda başın kesesin ve şöyle bilesin ki..."¹⁴cümlesini okur. "Böyle bir itham, canını devlet uğruna nezretmiş bir insan için ne acı bir tahkir, ne acı bir küfür"¹⁵dür.

Bu pasajda 'trajik olan' öncelikle Tosun Bey'i o fermanı açmaya iten kuvvettir. Yazarın;

Harareten yanan elleri, sanki kendi iradesiyle inat eden başka bir vücudun azası imiş gibi torbayı açtı. Üçe katlanmış kâğıdı çıkardı. Tosun Bey, iradesine isyan eden ellerinin cinayetinden titredi. Bir ferman açılabilir miydi? Fakat kımıldayamıyor, ellerine hükmedemiyordu. Zincire vurulmuş, hareketsiz yatarken, başkasının yaptığı cinayeti karışmadan seyreder gibi, ellerinin hıyanetine bakakaldı. Kendisini dinlemeyen bu eller, fermanı da açtı. Tosun Bey az ışık veren kandilin ziyasıyla ancak gördüğü satırları okudu. Taş odanın beyaz duvarları, nakışlı tavan, halı örtülmüş döşeme etrafında dönmeye başladı. Deli oluyordu.¹⁶

şeklinde tasvir ettiği bu eylem, Tosun Bey karakterinde birisi için gerçek anlamda bir suçtur ama bu suçu iradesi dışında bir kuvvetin baskısıyla işlemiştir.

Bu kuvvet, Yunan trajedilerindeki 'daimon' kavramını akıllara getirmektedir. *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*'nde; "Tanrı ile kahraman arasında bir yerde bulunan doğüstü varlık veya şey"¹⁷ olarak açıklanan bu kavramın farklı yorumlarından birisi de, "insanı eyleme götüren bir güç"¹⁸tür. Oğuz Arıcı, "Antik Yunan Tragedyasının Metafiziği", isimli yazısında "daimon'un, Apollo gibi belirli bir tanrıdan çok, zorlayıcı bir güç olduğu anlaşılır; çünkü aynı satırdaki epairô fiili, "heyecanlandırmak", "teşvik etmek", "zorlamak" anlamlarına gelmektedir. Dolayısıyla ister Tanrısal bir güç anlamına gelsin, isterse bizatihi tanrının kendisine referans versin, daimon'un insanı -iyi ya da kötü olarak- etkilediği, onu zorladığı ve

¹³ Ömer Seyfettin, "Ferman", s. 524.

¹⁴ Ömer Seyfettin, "Ferman", s. 524-525.

¹⁵ Ömer Seyfettin, "Ferman", s. 526.

¹⁶ Ömer Seyfettin, "Ferman", s. 524.

¹⁷ Francis E. Peters, *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, haz. ve çev. Hakkı Hünler, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2004, s. 60.

¹⁸ Oğuz Arıcı, "Antik Yunan Tragedyasının Metafiziği", *Cogito* 54 /Bahar (2008), s. 76.

eyleme teşvik ettiği kesindir.”¹⁹der. Kral Oedipus’a, kendi elleriyle gözlerini oyduran, Tosun Bey’e fermanı açtıran ‘daimon’dur.

Bu pasajda Tosun Bey için ‘trajik olan’ bunlarla sınırlı değildir. Fermandaki ‘emr-i şerif’i okuyan Tosun Bey, önce “Ben kafamı kolay kolay vermem”²⁰ der. Babasını hatırlar, “babası gibi celladın pis kılıcına bir koyun itaatıyla başını”²¹ uzatmamaya, “kendi canı alınuncaya kadar, başkalarından can”²² almaya karar verir, kaçma planları yapar. Hayatı gözlerinin önünden geçer ve kendisini büyüten Salih Ağa’nın sözlerini ve “canını padişah ve devlet uğrunda vermeye”²³ ahdedtiğini hatırlar. Tosun Bey’in bu süreçte yaşadığı kendisiyle yaşadığı mücadele ‘trajik çatışma’dır.

Trajik çatışmada çatışan değerlerin özelliği, yok edilenle yok eden değerlerin her ikisinin de yüksek ve aynı zamanda pozitif iki değer olmasıdır. Ortadan kaldırılan, yok edilen değer, bir insanın hayatı, ama bir tasarısı, bir isteği, bir inancı, bir yetisi de olabilir. Ortadan kaldıran, yok eden değerse buna eşit bir değerdir.²⁴

Tosun Bey kısa bir tereddütten sonra kararını verir. “Kaderin bir zamanlar ailesine oynadığı oyunu ters yüz etmeyi”²⁵ düşünür fakat tercihini kutsal bildiği değerlere sadakatten taraf yapar. Biraz önce “kendisini dinlemeyen bu eller (...) birdenbire kuvvetlenmiş iradesinin hükmüne tâbi”²⁶ olmuştur. İçinde kendi ölüm emri yazılı olan fermanın bulunduğu kırmızı keseyi, aynı Nişancı Feridun Bey’den aldığı zamanki gibi, kaldırır, öper, başına götürür. Tosun Bey; birbirine eşit olan iki pozitif değerden yaşamayı değil; sadakati, fedakârlığı seçer. Kahramanı trajik yapan yaptığı seçimlerdir.²⁷ Tosun Bey, iki pozitif değerden birisini seçmiş, iki pozitif değerden birisinin diğerini yok etmesi kararını vermiştir artık trajik sonu yaşaması gerekmektedir. Trajik kahramanın sonu ölümdür. “Ölmek, trajik kahraman için ‘layığını bulmak’tan bambaşka bir şeydir.”²⁸ Trajik kahramanın ölümü, onun yüceltilmesi demektir. Hikâye birbirini tamamlayan iç mekân ve dış mekân tasviriyle biter. Bu tasvir, hikâyenin trajik kederini görsel hâle getirmektedir:

¹⁹ Arıcı, “Antik Yunan Tragedyasının Metafiziziği”, s. 72.

²⁰ Ömer Seyfettin, “Ferman”, s. 525.

²¹ Ömer Seyfettin, “Ferman”, s. 526.

²² Ömer Seyfettin, “Ferman”, s. 526.

²³ Ömer Seyfettin, “Ferman”, s. 526.

²⁴ Ionna Kuçuradi, “Max Scheler’de Trajik Olan”, *Max Scheler ve F. Nietzsche’de Trajik Olan*, İstanbul: Yankı Yayınları, 1966, s. 12.

²⁵ Kolcu, “Kader Sarmalında Yerli Bir Oidipus”, s. 131-132.

²⁶ Ömer Seyfettin, “Ferman”, s. 527.

²⁷ Aristoteles, *Poetika Şiir Sanatı Üzerine*, çev. Samih Rifat, İstanbul: Can Yayınları, 2007, s. 50.

²⁸ Kerem Eksen, “Trajik Hata ve Sessizlik”, *Cogito* 54 /Bahar (2008), s. 145.

Sırmalı resmî kavuğunu çıkararak başına mütevazı ibadet külahını geçirmiş olan ak sakallı bey, تنها odasında, seccadesine oturmuş, boynu bükük 'Yasin' okurken, dışarıda mahzun ve belirsiz bir yağmur serpeyor; iç avlunun siyah taşlarındaki taze ve sıcak kanlar üstüne, sahipleri görünmeyen samimi göz yaşları gibi damlıyordu.²⁹

Tosun Bey'in gülererek teslim ettiği 'ferman-ı hümayun'daki emir yerine getirilmiştir ve ortama hâkim olan 'keder' de trajiktir. "Trajik keder belirli bir soğukkanlılık içerir; bu soğukkanlılık onu, belirli bir biçimde kişisel olan, 'herhangi bir şeye üzülme' kaynaklanan kişisel bir deneyimin neden olduğu bütün kederlerden ayırır."³⁰

Trajik olan, 'değer'lerin olduğu bir ortamda ve değerlerin çatışmasıyla ortaya çıkar. Tosun Bey, kutsal bildiği değerlere zarar geleceği kaygısıyla haddini aşan sözler söylemiş, kısa bir süre için de olsa hayatını daha değerli görmüş isyanı düşünmüş ve seçimi, iki pozitif değerden birinin yok olması sonucunu doğurmuştur. Tosun Bey; verdiği kararla, yüksek bir değeri gerçekleştiren ama başka bir yüksek değeri yok eden trajik bir kahramandır.

Tosun Bey'in uğruna hayatını verdiği 'yüksek değer'in; Ömer Seyfettin hikâyelerindeki karşılığı 'mefkûre'dir. Yazarın farklı karakterlerle temsil ettiği bu değer; " ... konusunu tarihten alan hikâyelerinde (...) devletin üstünlüğü ve bekasını mefkûreleştirmiş"³¹ kişilerdir. Bununla birlikte Ömer Seyfettin Tosun Bey'in kişiliğinde; çelişkileri, tereddütü ile her devir ve ortamda görülebilecek olan evrensel insan gerçeğini yansıttığı da göz ardı edilmemelidir.

Kozmopolitlerin Uyanışı ve Primo'nun Trajedisi

"Kral Midas bir gün Dionysos'un bilge satirlerinden Silenos'u ormanda yakalar. Evrenin bilgisine sahip olduğunu düşündüğü Silenos'tan paha biçilmez bir bilgi alma peşinde olan Midas, ona insan için en iyi şeyin ne olduğunu sorar. Silenos bir kahkaha patlatır ve ardından şöyle cevap verir: "İnsan için en iyisi hiç doğmamış olmak. İkinci en iyi şey ise hemen ölmek." Bunun üzerine Midas derin bir sessizliğe bürünür. Midas'ın derinlere dalışından yararlanan Silenos, onun elinden kurtularak kaçır."³²

'Trajik olan'ın anlatıldığı birçok metinde yer verilen ve araştırmacılar için farklı açılardan değerlendirilip yorumlanan bu öykünün üzerinde durulan unsurlarından birisi Midas'ın hayata dair öğrendiği 'trajik bilgi'dir. Trajik

²⁹ Ömer Seyfettin, "Ferman", s. 529.

³⁰ Scheler, "Trajik Görüngüsü Üzerine", s. 242.

³¹ Hülya Argunşah, "Ömer Seyfettin'in Tarihi Hikâyelerinde Kişileştirme", *Tarih ve Roman*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2016, s. 311.

³² Aracı, "Antik Yunan Tragedyasının Metafiziği", s. 68.

bilgi, kahramanın bilgisizlikten bilgiye geçişine (anagnorisis)³³ sebep olur. Midas'ın trajik bilgisi, insanın ölüm karşısında çaresizliğine dairdir ve öğrendikleri karşısında sessizliğe bürünmüştür. Ömer Seyfettin'in kozmopolit kahramanları; Fon Sadriştayn, Mühendis Kenan ve Primo'nun trajik bilgileri ise; ilk ikisinin reddettiği üçüncüsüne de hiç öğretilmeyen 'Türk kimliği'ne dairdir ve her birinin gösterdiği tepki farklıdır.

Scheler, "değerlerin olmadığı bir evrende –örneğin, mekanik fiziğin inşa ettiği evrende- trajik olan ortaya çıkamaz"³⁴der. Nitekim Fon Sadriştayn ve Mühendis Kenan'ın kimliklerini reddederek yaşadıkları zaman diliminde 'trajik olan'ı aramak mümkün değildir. Çünkü 'trajik olan' yaşanması için kahramanın yüksek değerleri benimsemesi bunlar arasında çatışmayı yaşaması, kendisini yıkıma götüreceğini bilse dahi bir karar vermesi gerekir.

Fon Sadriştayn'ın trajik bilgisi, Alman eşi tarafından dile getirilen "Bu büyük gündün bana ne"³⁵ cümlesidir. Üstelik bu cümle; bütün Türklerin millî bayram olarak kutladıkları 'millî şair, genç dâhi' Orhan'ın doğum gününde, "Fon Sadriştayn gözlerinden ruhuna dolan tatlı, aydınlık bir sevincin asabına süzüldüğünü, yavaş yavaş bütün vücuduna yayıldığını hisseder gibi"³⁶ olduğu bir gün söylenmiştir. Onun yaşadıkları, "uyanışın sancıları"³⁷ olabilir fakat Fon Sadriştayn'ı trajik bir kahraman olarak değerlendirmeye imkân vermez.

Aristoteles kahramanın eylemleri yoluyla trajik karaktere dönüştüğünü söyler. Dolayısıyla karakterin yaradılışında var olan bir özellik değil de şu veya bu şekilde davranması, yani onun praxis'i onu trajik kılar. Her bir eylem bir seçim barındırması sebebiyle ahlaki duruşunu şekillendirir; karakter şunu değil de bunu tercih ederek belli bir karaktere dönüşür. Kısacası Aristoteles eyleme, yani karakterin seçimine öncelik verir çünkü ancak bunlar bir insanı mutluluğa ya da mutsuzluğa taşır.³⁸

Fon Sadriştayn, 'yüksek değerler'in olduğu bir dünyaya girmiş fakat bu değerler arasında bir seçim yapmamıştır. Mühendis Kenan'ın trajik bilgisi, yıllarca hayranlık beslediği ve onlardan birisi olmak için kendi kimliğinden vazgeçtiği Avrupalılar konusunda, "Ah, insaniyete hizmet eden

³³ Aristoteles, *Poetika*, s. 41.

³⁴ Scheler, "Trajik Görüngüsü Üzerine", s. 240.

³⁵ Ömer Seyfettin, "Fon Sadriştayn'ın Oğlu", *Ömer Seyfettin Hikâyeler 1*, haz. Hülya Argunşah, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, 744.

³⁶ Ömer Seyfettin, "Fon Sadriştayn'ın Oğlu", 742.

³⁷ Hülya Argunşah, "Ömer Seyfettin'de Millî Kimliğin İnşasında Kadın", *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatında "Kadın" Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara: KIBATEK, 2017, s. 68.

³⁸ R. İlke Yiğit, "Medeia'ya Acımak", *Cogito 54 / Bahar (2008)*, s. 159-160.

Avrupalılar!.."39noktasına gelmesidir. "İtalyan karısının yanında avunabileceği bir hikâye, kendisini ait hissedebileceği bir kimlik"40 bulan Mühendis Kenan, bu uyanışın ardından seçimini Türk kimliğinden tarafa yapmış, eşi Grazia'ya kararını bildirmiş, onun kararını beklemiş sonunda oğlu Primo ile Selanik'te kalmıştır. Gelineen noktada bir seçim vardır ama bu da Mühendis Kenan'ın trajik bir kahraman olması için yeterli değildir. "Trajik durumda, kişinin bir ve aynı hareketi, onu sıradan insanların üstüne çıkarır, ama öbür yandan da yok olmasına yol açar çoğu zaman.41 Mühendis Kenan, seçimini yaptığı pozitif değer uğruna yok olmayı göze alamamıştır. Bununla birlikte "Kenan'ın aydınlanması bir anlamda Primo'nun yeniden doğumu demektir."42

Daha önce Türk kimliğine dair hiçbir fikri olmayan Primo'nun, bilgisizlikten bilgiye geçişini sağlayan ve onu trajik bir kahraman yapan trajik bilgi, arkadaşı Orhan tarafından dile getirilen "O hâlde sen de Türk'sün"43 cümlesidir. Primo için 'trajik olan' bu bilginin ardından yaşananlardır. Primo önce, iki pozitif değerden birisini, annesi veya babasını tercih etmek zorunda kalır. "Trajik çatışmada çatışan değerlerin özelliği, yok edilenle yok eden değerlerin her ikisinin de yüksek ve aynı zamanda pozitif iki değer olmasıdır."44 Bu çatışma çok uzun sürmez. Primo, babasını onunla birlikte Türk kimliğini tercih eder. Birbirine eş olan iki pozitif değerden birisi diğerini yok etmiştir.

Bu kararın ardından Primo, kendisiyle ve çevresiyle çatışma içerisine girer. Ömer Seyfettin, hikâyenin bu kısmında Primo'nun psikolojisini dışarıda olup bitenlerle paralel olarak anlatır ve onun çevresi ile çatışmasına dikkat çeker. Primo'nun çevresiyle çatışması da 'trajik olan' kapsamında değerlendirilebilir.

Trajik çatışma, kişinin bir şey yapamamasının bilgisinde, her türlü çareye başvurduktan sonra bir şey yapamamasında da ortaya çıkar. Bu, çok defa, tek kişinin diğer insanları etkileyememesinde, onların bir şeyi yapmasına

39 Ömer Seyfettin, "Primo Türk Çocuğu" *Ömer Seyfettin Hikâyeler 1*, haz. Hülya Argunşah, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 252.

40 Argunşah, "Ömer Seyfettin'de Millî Kimliğin İnşasında Kadın", s. 68.

41 Ionna Kuçuradi, "Max Scheler'de Trajik Olan", s. 15.

42 Keziban Tekşan, "Primo Türk Çocuğu Örneğinde Millî Bilincin Uyanışı", *II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Sempozyumu (İsms) (Bildiri Kitabı-Sosyal Bilimler)*, C. II, ed. Abidin Temizer, Sevilay Özer, Ankara: Gece Kitaplığı, 2017, s. 26.

43 Ömer Seyfettin, "Primo Türk Çocuğu", 270.

44 Kuçuradi, "Max Scheler'de Trajik Olan", s. 12.

engel olamamasında, başka bir şeyi yapmalarını sağlayamamasında ortaya çıkabilir.⁴⁵

Primo'nun bu aşamada yaşadığı 'trajik çatışma' geç de olsa tanıştığı, uğruna annesini terk ettiği Türk kimliği için çevresindekilerin duyarsızlıkları⁴⁶, kendisinin onları etkileyememesi üzerine bina edilmiştir. Bu durumda Primo'nun radikal bir adım atması gerekmektedir.

Trajik olanın başka bir belirtisi, onun gerekli olmasıdır. (...) Ayrıca trajik gereklilikte kişi hür olarak davranır; hür olduğunu, isterse başka türlü davranabileceğini bilir. Yıkılma anının yaklaştığını görse de, o, yine kendi yolunda yürür. Başka bir şey yapmaz; yapabileceğini bildiği hâlde yapmaz; çünkü yolunda ona yol gösteren bir şey görür; üstün, yüce bir gereklilik vardır bu yolda; yaptığına inanır trajik kişi.⁴⁷

Primo, çevresindekilerin kararlarında etkili olamaz ama kendisi bütün etkilerden uzak bir karar verir. Yapacağı şeye inanmaktadır, planını yapar. "Primo bunları düşünüyor, gözlerini kapıyor, ve sevgili mavzer revolverine daha sıkı sarılıyordu. Uyudu, birçok rüyalar gördü. Dumanlı ve seraplı rüyalar..."⁴⁸ Primo'nun macerası; verdiği karar ve hayatına dair bir muğlaklıkla bitirilir. Bu belirsizlik, 'trajik olan'ı besler ve Primo'nun trajedisinin bir parçasıdır.

Ömer Seyfettin'in kozmopolit kahramanları için 'trajik bilgi', içinde buldukları durumun farkına varmalarıdır. Bu farkındalığın ardından Primo'nun tavrı, diğer kozmopolit kahramanlardan farklıdır. Bu farklılığın sebebi ise, yazarın ülkenin geleceğini Türk kimliğini benimsemiş gençlerde görmesi olarak yorumlanmalıdır.

Ömer Seyfettin'in Trajedisi

Günlük yaşantıda da sıklıkla kullanılan 'trajik' kavramı; *Güncel Türkçe Sözlük*'te "trajedi ile ilgili, çok acıklı, feci"⁴⁹ kelimeleriyle açıklanmıştır. Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde trajik olanın anlatıldığı bu makalede hareket noktası kelimenin sözlük anlamı olmamıştır. Bununla birlikte yazarın

⁴⁵ İonna Kuçuradi, "Problem Olarak Trajik Olan", *MaxScheler ve F. Nietzsche'de Trajik Olan*, İstanbul: Yankı Yayınları, 1966, s. 68.

⁴⁶ Tahir Alangu "Primo Türk Çocuğu" ile ilgili olarak Ömer Seyfettin'in bu hikâyeye o yıllarda "Selanik aydınlarına yerleşmiş görünen kozmopolit düşüncelere" saldırdığını söyler. Alangu, *Ömer Seyfettin*, 166.

⁴⁷ Kuçuradi, "Max Scheler'de Trajik Olan", s. 21.

⁴⁸ Ömer Seyfettin, "Primo Türk Çocuğu 1 Nasıl Doğdu? 2 Nasıl Öldü?" *Ömer Seyfettin Hikâyeler 1*, haz. Hülya Argunşah, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, s. 417.

⁴⁹<https://www.google.com/search?q=tdk&oq=&aqs=chrome.0.35i39l8.513243855j0l15&sourceid=chrome&ie=UTF-8>, (erişim tarihi 28.08.2020)

anularından hareketle kaleme aldığı hikâyelerinde olduğu kadar toplumsal içerikli hikâyelerinde de 'çok acıklı' anlamında 'trajik olan' vardır. Mesela, "Kaşağı"da Hasan'ın ölümü, kardeşinin çektiği vicdan azabı; "Ant"da Mıstık'ın ölümü, arkadaşının yaşadığı üzüntü; "Yalnız Efe"de Yörük Hoca'nın ölümü ve kızı Kezban'ın babasının cenazesini görebilmek için yaptıkları; "Zeytin Ekmek"te Naciye'nin yaşadıkları trajik olarak nitelendirilebilir. Örnekleri artırmak mümkündür.

Bütün bunlardan başka, Ömer Seyfettin ve çağdaşlarının trajedilerinden de bahsedilebilir. Bu nesil, doğup büyüdüğü veya uğruna savaştığı vatan topraklarını kaybetmiş, büyük bir umut bağladıkları Meşrutiyet'in sorunlara çare olmadığını anlamıştır. Sadakatle hizmet ettiği, hiç dağılmayacağını düşündüğü devletin yıkılışına şahit olmuştur.

Ömer Seyfettin'in 36 yıl süren kısa hayatında yaşadığı trajedileri de vardır. Sınır boylarında görev yapmış ve esir düşmüştür. Bir asker olarak esir düşmek trajik bir durum olmalıdır. Bu trajik durum, yazar Ömer Seyfettin'in eserlerine hiç yansımamıştır. Muhtemelen yazar yaşadığı bu trajik durumu unutmayı tercih etmiştir. Tahir Alangu, Ömer Seyfettin'in esaret günlerinin hikâyelerine yansımadağına dikkat çeker ve "Balkan devresi yaşayışını anı defterinden aktararak hikâyeye kılığına soktuğu hâlde, esirlik günlerinde yazı ile uğraşacak bol zamanı bulunmasına rağmen, ne o günlerde, ne de ondan sonra hayatının bu devresini hikâyelerine yansıtmadığını görüyoruz."⁵⁰ değerlendirmesini yapar. Ömer Seyfettin muhtemelen bu trajik durumu unutmayı tercih etmiştir.

Ömer Seyfettin özel hayatında da 'çok acı' anlamıyla trajik olanı yaşamıştır. Mesela "Atina yakınlarındaki Nafliyon kasabasında on ay kadar süren esirlik hayatının ardından"⁵¹17 Aralık 1913'te İstanbul'a dönen Ömer Seyfettin, Ali Canip'e gönderdiği bir mektupta, annesinin çok hasta olduğunu, ölebileceğini yazmıştır.⁵² Bir süre sonra da annesi ölür ve babası evlenir. Ömer Seyfettin, Ayaspaşa'daki bir apartman dairesine taşınır. O günlerdeki acısını "ocağımız dağıldı"⁵³ sözleriyle dile getiren yazar, sakin ve rahat bir aile ortamını özlemektedir. 1915 yılında Calibe Hanım ile evlenen Ömer Seyfettin, bu evlilikte umduğunu bulamamış içgüveysi olarak gittiği kayınpederinin evindeki kalabalığın içinde yalnızlığı yaşamıştır. Üç yıl süren

⁵⁰ Tahir Alangu, *Ömer Seyfettin Ülkücü Bir Yazarın Romani*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020, s. 235.

⁵¹ TDV *İslâm Ansiklopedisi*, Nazım H. Polat, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2007, "Ömer Seyfettin" maddesi.

⁵² Ali Canip Yöntem Yöntem, *Ömer Seyfettin (1884-1920) Hayatı, Karakteri, Edebiyatı, İdeali ve Eserlerinden Nümuneler*, İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 26 .

⁵³ Alangu, *Ömer Seyfettin*, s. 267.

evliliğin ardından sağlık problemleri yaşamış, kendi ifadesiyle 'ölürken dirilmiş, yaşadıkları sebebiyle aylarca yazı yazamamış, hayatının son iki yılını 'Münferit Yalı' adını verdiği küçük bir köşkte geçirmiştir.⁵⁴

Ömer Seyfettin'i ölüme götüren, yanlış teşhis edildiği için tedavi edilemeyen hastalığı olmuştur. "Son cümleleri arasında 'çocuk ağlıyor' ve 'Kuvvâ-yımilliye'den murahas (temsilci/yetkili) geldi...' var. Bu iki cümle yazarın trajedisini gösterir. Belli ki kafasının bir tarafı 3.5-4 yaşlarındaki Güner'le meşguldür. Ama bütün bu buhranın arasından, uyanışını başlattığı, yazdıklarıyla yönlendirdiği millî uyanış yolunda Anadolu'da devam eden Millî Mücadele'yi de takip etmektedir."⁵⁵ Ömer Seyfettin, Millî Mücadele'nin zaferini görememiştir. Ölüm yatağında adını sayıkladığı kızı Güner, psikolojisi olumsuz etkilenir korkusuyla yanına getirilmemiştir. Bu durum, baba Ömer Seyfettin'in trajedisidir. Fahire Güner ise, babasının Ömer Seyfettin olduğunu ancak 11 yaşında öğrenmiştir⁵⁶.

Teorisyonu olduğu 'Yeni Lisan' davasını esaret dönüşü İstanbul'da yeniden canlandırmak istemiş ancak kendisine eşlik edecek Ali Canip'in İstanbul'da olmayışı onun hayallerini yıkmıştır. Eserleri küçümsenmiş, 'güdümlü edebiyat' yapmakla suçlanmıştır. Uzun süren savaşın ülkeyi getirdiği ekonomik zorluklardan da etkilenmiş, fakat bu sıkıntıların üstesinden gelmek için siyasi bağlantılarını kullanmamıştır.

Ömer Seyfettin, gündelik siyasi olayların içinde olmamaya çalışmış fakat birlikte yola çıktığı arkadaşlarının, özellikle Ziya Gökalp'ın başına gelenlere tanıklık etmiş, Ziya Gökalp, Malta'da sürgünken İstanbul'da bıraktığı ailesini ziyaret eden belki de tek isim Ömer Seyfettin olmuştur.⁵⁷ Ömer Seyfettin, onun trajedisine ortak olmak isterken büyük acılar yaşamıştır.

"Ömer Seyfettin'in fikir dünyası da hazır bulunmuş bir yapı değil, devrin dayattığı toplumsal malzemesinden bizzat inşa ettiği yepyeni bir dünyadır."⁵⁸ İnşa ettiği bu dünyada Türklük bilinci ön plandadır fakat yazar bu konuda da itirazlarla, ithamlarla karşı karşıya kalmıştır.

⁵⁴ Alangu, *Ömer Seyfettin*, s. 264-275.

⁵⁵ Hülya Argunşah, "Bitmeyen Dostluk Ömer Seyfettin-Ali Canip", *Türk Edebiyatı*, 557/48 (2020), s. 36.

⁵⁶ Tahsin Yıldırım, "Ömer Seyfettin'in Kızı Güner Hanım'a Dair", *Türk Edebiyatı*, 557/48 (2020), s. 56.

⁵⁷ Mehmet Emin Erişirgil, *Bir Fikir Adamının Romanı Ziya Gökalp*, haz. Aykut Kazancıgil-Cem Alpar, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984, s. 192.

⁵⁸ Nâzım H. Polat, "Osmanlıcılık ve İslamcılıktan Türkcülüğe Ömer Seyfettin'in Fikir Yolculuğu" *Türk Edebiyatı*, 557/48 (2020), 24.

Hayatını yazılarıyla idame etmeye çalışan, küçük bir konudan bir hikâye çıkarmayı başaran Ömer Seyfettin'in belki de en büyük trajedisi, ömrünün son günlerinde "mevzu bulamıyorum"⁵⁹ diyecek noktaya gelmesidir.

Sonuç

Ömer Seyfettin, hikâyelerinin konularını seçerken tarih, günlük hayat, hatıralar, halk anlatıları gibi birçok farklı kaynaktan beslenmiştir. Bu kaynak çeşitliliği; farklı karakter, farklı olay, farklı bakış açısı kısacası zengin bir hikâye dünyası demektir. Bu zengin dünyada; 'trajik olan' hem Aristoteles'in *Poetika*'sında sınırlarını çizdiği şekliyle hem 'çok acıklı' , anlamıyla kendisine yer bulmuştur.

Bu makalenin konusunu teşkil ettiği şekliyle 'trajik olan', bünyesinde değerler çatışmasını barındırmaktadır. Bu çatışmanın trajik olabilmesi için, çatışan değerlerin her ikisinin de 'pozitif/yüksek' değerler olması gerekmektedir. Ömer Seyfettin'in trajik kahramanlarından birisinin tercih ettiği yüksek değer; devletin bekası diğerininki ise Türk kimliğidir. Bu yüksek değerler yazarın düşünce dünyasına edebiyata yüklediği anlama ve teorisini yapıp örneklerini verdiği 'millî edebiyat' anlayışına da uygundur.

Ömer Seyfettin'in kısa fakat trajik bir hayat hikâyesi vardır. O, 'çok acıklı' anlamıyla 'trajik olan'ı da hayatının her safhasında yaşamış ve eserlerine yansıtmıştır.

⁵⁹Alangu, *Ömer Seyfettin*, s. 290.

Kaynakça

- Alangu, Tahir. Ömer Seyfettin Ülkücü Bir Yazarın Romanı. İstanbul: YKY, 2010.
- Argunşah, Hülya. "Ömer Seyfettin'in Tarihî Hikâyelerinde Kişileştirme". Tarih ve Roman. İstanbul: Kesit Yayınları, 2016: 305-324.
- Argunşah, Hülya. "Ömer Seyfettin'de Millî Kimliğin İnşasında Kadın". Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatında "Kadın" Sempozyumu Bildiriler Kitabı. Ankara: KIBATEK, 2017: 55-79.
- Argunşah, Hülya. "Bitmeyen Dostluk Ömer Seyfettin-Ali Canip". Türk Edebiyatı. 557/48 (2020): 29-36.
- Arıcı, Oğuz. "Antik Yunan Tragedyasının Metafizigi". Cogito. 54 /Bahar (2008): 68-77.
- Aristoteles. Poetika Şiir Sanatı Üzerine. çev. Samih Rifat, İstanbul: Can Yayınları, 2007.
- Eagleton, Terry. Tatlı Şiddet Trajik Kavramı. çev. Kutlu Tunca. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012.
- Eksen, Kerem. "Trajik Hata ve Sessizlik". Cogito, 54 Bahar (2008): 145-158.
- Erişirgil, Mehmet Emin. Bir Fikir Adamının Romanı Ziya Gökalp. haz. Aykut Kazancıgil-Cem Alpar, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984.
- Frye, Northrop. Eleştirinin Anatomisi. Dört Deneme. çev. Hande Koçak. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015.
- Kolcu, Ali İhsan. "Kader Sarmalında Yerli Bir Oidipus ya da Ömer Seyfettin'in Ferman Öyküsü". Ömer Seyfettin'i Yeniden Okumak. haz. Hülya Argunşah-Ayşe Demir. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 2006: 125-135.
- Kuçuradi, İonna. "Max Scheler'de Trajik Olan". Max Scheler ve F. Nietzsche'de Trajik Olan. İstanbul: Yankı Yayınları, 1966: 7-29.
- Kuçuradi, İonna. "Problem Olarak Trajik Olan". Max Scheler ve F. Nietzsche'de Trajik Olan. İstanbul: Yankı Yayınları, 1966: 46-73.
- Ömer Seyfettin. "Yeni Lisanla Hikâye Primo Türk Çocuğu". Ömer Seyfettin Hikâyeler 1. haz. Hülya Argunşah. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020: 249-277.
- Ömer Seyfettin. "Millî Hikâye Primo Türk Çocuğu 1 Nasıl Doğdu? 2 Nasıl Öldü?". Ömer Seyfettin Hikâyeler 1. haz. Hülya Argunşah. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020: 388-417.
- Ömer Seyfettin. "Ferman". Ömer Seyfettin Hikâyeler 1. haz. Hülya Argunşah. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020: 516-529.
- Ömer Seyfettin. "Fon Sadriştayn'ın Oğlu". Ömer Seyfettin Hikâyeler 1. haz. Hülya Argunşah. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020: 742-757.
- Peters, Francis E. Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü. haz. ve çev. Hakkı Hünler. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2004.
- Polat, Nâzım H. "Osmanlılık ve İslamcılıktan Türkçülüğe Ömer Seyfettin'in Fikir Yolculuğu". Türk Edebiyatı. 557/48 (2020): 24-28.
- Pospelov, Gennadiy. Edebiyat Bilimi. çev. Yılmaz Onay. İstanbul: Evrensel Basım Yay., 2005.
- Rank, Otto. Kahramanın Doğuş Miti (Mitolojinin Psikolojik Yorumu). çev. Gökçe Yavaş. İstanbul: Pinhan Yay., 2016.
- Scheler, Max. "Trajik Görüngüsü Üzerine". Cogito, 54 /Bahar (2008): 237-245.
- TDV İslâm Ansiklopedisi. Nazım H. Polat. 34. cilt. İstanbul: TDV İslam Araştırma. Merkezi, 2007.
- Tekşan, Keziban. "Primo Türk Çocuğu Örnekleminde Millî Bilincin Uyanışı". II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Sempozyumu (İsms) (18-21 Mayıs 2017, Roma/İtalya) (Bildiri Kitabı-Sosyal Bilimler) Cilt II. haz. Abidin Temizer, Sevilay Özer. Ankara: Gece Kitaplığı, 2017: 19-34.
- Uşaklıgil, Halit Ziya. Aşk-ı Memnu. İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi, 1978.

Yıldırım, Tahsin. "Ömer Seyfettin'in Kızı Güner Hanım'a Dair". *Türk Edebiyatı*, 557/48 (2020): 55-58.

Yiğit, R. İlke. "Medeia'ya Acımak". *Cogito*54/Bahar, (2008): 159-169.

Yöntem, Ali Canip, Ömer Seyfettin (1884-1920) Hayatı, Karakteri, Edebiyatı, İdeali ve Eserlerinden Nümuneler. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1947.